

Міністерство освіти, науки молоді та спорту України,
Дніпропетровський національний університет ім.О.Гончара
Кафедра загальної та медичної психології

**Методичні рекомендації
до вивчення дисципліни «Нейропсихологія»**

**Ірина Федорівна Аршава
Вікторія Володимирівна Корнієнко**

Дніпропетровськ

2011

ВСТУП

Нейропсихологія – одна з областей психології, яка сформувалась на засадах теоретичної психології й клінічної неврології, – покликана вирішувати як теоретичні, так і практичні завдання.

У теоретичному плані вона охоплює вивчення проблем пов'язаних з мозковою організацією психічних функцій, ролі окремих функціональних одиниць мозку в здійсненні відмінностей видів психічної діяльності. Що стосується практичної сфери, то завдяки нейропсихологічному інструментарію з'явилася можливість більш чіткого визначення порушень у пізнавальній сфері, гнозисі, праксисі, мові й інших вищих психічних функціях, зв'язку цих порушень із корковими зонами, а також розв'язанні питань психопрофілактики й реабілітації.

Основні розділи нейропсихології: нейропсихологія та її місце серед соціальних та біологічних наук, теорія системної динамічної локалізації вищих психічних функцій, основні принципи будови мозку, проблема міжпівкульної асиметрії мозку і міжпівкульова взаємодія, проблема вищих психічних функцій в нейропсихології, порушення вищих психічних функцій при локальних ураженнях головного мозку.

Метою дисципліни є вивчення порушень вищих психічних функцій, процесів, станів та особистості в цілому внаслідок локальних уражень головного мозку.

Завдання дисципліни:

1. Розкрити сучасні уявлення про локалізацію та функціональну організацію вищих психічних функцій.
2. Розглянути основні симптоми та синдроми, що виникають внаслідок локальних уражень головного мозку.
3. Сформувати навички діагностичної роботи з хворими з локальними ураженнями головного мозку.

В результаті вивчення дисципліни студент повинен знати основні вищі психічні функції та їх зв'язок із структурами головного мозку; патологію, що виникає при ураженні тих чи інших відділків головного мозку.

Підготовлений фахівець повинен уміти діагностувати порушення вищих психічних функцій.

Дисципліна викладається студентам 5-го курсу, базується на знаннях, отриманих при вивченні дисциплін: Психофізіологія, Анатомія та еволюція нервової системи, Патопсихологія.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Розділ 1 Теоретичні основи і практичне значення нейропсихології

Тема 1 Нейропсихологія та її місце серед соціальних та біологічних наук.

Вступ. Історія розвитку нейропсихології. Вчені, що внесли особливий вклад в розвиток нейропсихології. Основні шляхи розвитку нейропсихології. Вклад Л.С.Виготського та А.Р.Лурії в розвиток нейропсихології. Мозок – субстрат психічних процесів. Методологічні основи нейропсихології.

Тема 2. Теорія системної динамічної локалізації вищих психічних функцій.

Зв'язок нейропсихології із загальною психологією. Поняття, що є загальними для нейропсихології і загальної психології. Основні характеристики вищих психічних функцій. Визначення вищих психічних функцій. Функціональна система в нейропсихології. Суцільно нейропсихологічні поняття. Вузкий локалізаціонізм. Антилокалізаціонізм. Еклектична концепція. Принцип динамічної локалізації вищих психічних функцій.

Тема 3. Основні принципи будови мозку.

Горизонтальна і вертикальна мозкова організація вищих психічних функцій. I-й рівень – кора головного мозку. II-й рівень – базальні ядра півкуль головного мозку. III-й рівень – гіпокамп, гіпофіз, гіпоталамус, поясна звивина, миндалевидне ядро. IV-й рівень – ретикулярна формація і інші структури головного мозку. Основні анатомічні дані про будову мозку. Кора великого мозку Асоціативні та проєкційні системи мозку. Лімбіко-ретикулярна система. Значна мінливість головного мозку. I- енергетичний блок мозку. II – блок прийому, переробки і збереження екстерорецептивної інформації. III – блок програмування, регуляції і контролю за перебігом психічної діяльності. Зони аналізатора.

Тема 4. Проблема міжпівкульової асиметрії мозку і міжпівкульова взаємодія

Анатомічні дані міжпівкульової асиметрії. Функціональна міжпівкульова асиметрія. Домінантність півкуль. Міжпівкульова взаємодія. Розщеплений мозок. Сенсорні, мовні, рухові, зорово-конструктивні феномени у хворих із розщепленим мозком.

Тема 5. Проблема вищих психічних функцій в нейропсихології.

Визначення поняття вищі психічні функції. Системність – одна із найважливіших її характеристик вищих психічних функцій. Соціальність вищих психічних функцій. Біологічні основи вищих психічних функцій. Мовна опосередкованість вищих психічних функцій. Внутрішньосистемні і міжсистемні перебудови.

Розділ 2. Порушення вищих психічних функцій при локальних ураженнях головного мозку,

Тема 6. Сенсорні і гностичні зорові розлади.

Зорові агнозії. Загальні принципи роботи аналізаторних систем. Два типи розладів аналізаторних систем. Рівні зорової системи. Предметна агнозія. Лицева агнозія. Оптико-просторова агнозія. Буквенна агнозія. Кольорова агнозія. Симультанна агнозія.

Тема 7. Сенсорні і гностичні шкірно-кінестетичні розлади.

Тактильні агнозії. Загальні дані про шкірно-кінестетичну чутливість. Основні провідники шкірно-кінестетичної чутливості. Гностичні шкірно-кінестетичні розлади. Таламічний синдром. Тактильні агнозії. Нижньотім'яний синдром. Ураження верхньої тім'яної області кори.

Тема 8. Сенсорні і гностичні слухові розлади.

Слухові агнозії. Основні рівні слухового аналізатора. Основні фізичні параметри звуку. Немовний та мовний слух. Слухові агнозії при ураженні правої скроневої долі. Слухові розлади при ураженні лівої скроневої долі.

Тема 9. Порушення довільних рухів і дій.

Проблема апраксії. Рівні регуляції рухів по Н.А.Бернштейну. Пірамідна система. Екстрапірамідна система. Паралічі і парези. Порушення довільних рухів і дій. Апраксії: кінестетична, просторова, кінетична, регуляторна.

Тема 10. Порушення мови при локальних ураженнях мозку.

Проблема афазій. Експресивна мова. Імпресивна мова. Внутрішня мова. Розлади мови. Сенсорна афазія. Акустико-мнестична афазія. Оптико-мнестична афазія. Аферентна моторна афазія. Кінестетична моторна афазія. Семантична афазія. Моторна еферентна афазія. Динамічна афазія.

Тема 11. Основні напрямки розвитку нейропсихології

Діагностичний напрямок. Нейропсихологія в клініці нервових хвороб. Нейропсихологія дитячого віку. Герентологічна нейропсихологія. Реабілітаційний напрямок нейропсихології. Нейропсихологічні методи перебудови функціональних систем. Методи

оцінки спонтанної відбудови мнестичних функцій. Нейропсихологічні підходи до вивчення психології здорової людини.

Тема 12. Теоретичні основи нейропсихології.

Сучасна теоретична основа нейропсихології. Вищі психічні функції і структури мозку. Вищі психічні функції та функціональні системи мозку. Основні наукові погляди на локалізацію вищих психічних функцій. Сучасна локалізація вищих психічних функцій в мозку. Довільність регуляції ВПФ. Новизна та оригінальність поглядів лурієвської нейропсихології на ВПФ.

Тема 13. Будова та функції головного мозку.

Основні частки головного мозку. Функції основних часток головного мозку. Рівні головного мозку. Роль рівнів головного мозку в формуванні ВПФ. Взаємозв'язок між блоками головного мозку за А.Р. Лурією. Участь блоків головного мозку в формуванні ВПФ. Лобна кора і її роль в довільній регуляції вищих психічних функцій і поведінки в цілому. Лобна кора і її вплив на мовну регуляцію рухових актів. Лобна кора і зоровий гнозис. Вплив лобної кори на мнестичні процеси. Лобна кора та її вплив на інтелектуальну діяльність

Тема 14. Роль півкуль головного мозку в формуванні вищих психічних функцій.

Особливості будови правої та лівої півкуль. Функціональна специфічність півкуль. Взаємодія півкуль при формуванні ВПФ. Роль потиличних часток правої та лівої півкуль у формуванні ВПФ. Роль скроневих часток правої та лівої півкуль у формуванні ВПФ. Роль тім'яних часток правої та лівої півкуль у формуванні ВПФ. Роль лобних часток правої та лівої півкуль у формуванні ВПФ

Тема 15 Довільність вищих психічних функцій.

Основні характеристики ВПФ. Соціалізація ВПФ. Порушення рухів і дій. Рівні регуляції рухів по Б.А. Бернштейну. Центральний та периферійний рухові нейрони. Норма та патологія пірамідної системи. Норма та патологія екстрапірамідної системи. Апраксії.

Тема 16. Зорові вищі психічні функції та їх порушення.

Особливості будови зорового аналізатора. Функції зорового аналізатора. Вплив різних рівнів зорової системи на формування ВПФ. Вплив правої півкулі на формування зорових ВПФ. Вплив лівої півкулі на формування зорових ВПФ. Зорові агнозії.

Тема 17. Вищі психічні функції, що пов'язані з тім'яною часткою.

Шкірно-кінестетичні відчуття. Будова шкірно-кінестетичного аналізатору. Шкірно-кінестетичні агнозії. Агнозії у хворих з таламічним синдромом. Агнозії, що пов'язані з правою та лівою тім'яними частками. Агнозії при нижньо-тім'яному синдромі. Порушення ВПФ при ураженні верхньої тім'яної області

Тема 18. Слухові вищі психічні функції та їх порушення.

Будова слухового аналізатора. Функція слухового аналізатора. Вплив різних рівнів слухового аналізатора на ВПФ. Основні порушення немовного слуху. Основні порушення мовного слуху. Слухові порушення при ураженні лівої скроневої частки. Порушення ВПФ при ураженні правої скроневої частки.

Тема 19. Порушення рухів і дій.

Центральний і периферійний рухові нейрони. Базальні ядра і ВПФ. Основні порушення при ураженні пірамідної системи. Основні порушення при ураженні екстрапірамідної системи. Гіпокінезія та її вплив на ВПФ. Гіперкінези. Основні апраксії.

Тема 20. Мовні вищі психічні функції та їх порушення.

Основні мовні центри в корі мозку. Зв'язок видів мови із структурами мозку. Основні мовні порушення. Нейропсихологічні прояви сенсорної афазії. Нейропсихологічні прояви акустико-мнестичної афазії. Нейропсихологічні прояви оптико-мнестичної афазії. Нейропсихологічні прояви аферентної моторної афазії. Нейропсихологічні прояви кінестетичної моторної афазії. Нейропсихологічні прояви семантичної афазії. Нейропсихологічні прояви динамічної афазії. Нейропсихологічні прояви моторної еферентної афазії.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ДИСЦИПЛІНИ

1. Аршава, И.Ф., Корниенко В.В. «Основы нейропсихологии». – Д., 2013. – 148 с.
2. Бехтерева Н.П. «Здоровый и больной мозг человека». - Л., 1980.
3. Киященко Н.К. «Нарушения памяти при локальных поражениях мозга». – М., 1973.
4. Корсакова Н.К., Московичюте Л.И. «Клиническая нейропсихология». – М., 1988.
5. Лобные доли и регуляция психических процессов Под ред. А.Р. Лурии, Е.Д. Хомской.–М., 1966.
6. Лурия А.Р. «Высшие корковые функции человека». – М., 1969.
7. Лурия А.Р. «Основы нейропсихологии». – М., 1973.
8. Нейропсихология сегодня \ Под. Ред. Е.Д. Хомской. – М., 1995.
9. Схема нейропсихологического исследования \ Под ред. А.Р. Лурии. – М., 1973.
10. Хомская Е.Д. „Нейропсихология”- СПб: Питер, 2003.- 496 с.
11. Цветкова Л.С. «Восстановительное обучение при локальных поражениях мозга». – М., 1972.
12. Цветкова Л.С. «Нейропсихологическая реабилитация». – М., 1985.